

Моменти падіння та надлому людської особистості можуть використовуватися як у період, сприятливий для докорінних змін у суспільно-політичному житті, як це демонструє приклад Радянського Союзу, інших країн, що намагалися перебудувати свій суспільний устрій у відповідності з канонами вчення Маркса-Леніна. Проте шок можуть використовувати і з менш амбітними цілями. Внаслідок дії шоківих чинників, які можуть бути як штучноствореними, так і природними, виникає стан колективної травми та дезорганізації, що надає нові можливості зацікавленим особам. Останні можуть реалізовувати свої інтереси без будь-якого спротиву з боку введених у шоківий стан людей, які не здатні на раціональну оцінку ситуації. Дезорганізацію народів та держав, яка виникає внаслідок масових суспільних потрясінь – війни, терористичних актів, природних лих, використовують для проведення непопулярних і дуже часто жорстоких рішень. Тому наслідками використання шоку можуть бути як (1) радикальна політична інженерія, спрямована на зміни суспільно-політичного устрою, так і (2) реалізація своїх інтересів зацікавленими особами та (3) прийняття непопулярних політичних рішень державою.

Бібліографічні посилання

1. Абаринов В. Менеджмент війни. Почем «План Маршала для Ірака» [Текст] / В. Абаринов // Совершенно секретно. – 2003. – № 3. – С. 7–8.
2. Еж П. Пятилетка террора. Что чувствуют люди через пять лет после 11 сентября 2001 года [Текст] / П. Еж // Власть. – 2006. – № 6. – С. 48–49.
3. Зимин Н. Блокбастер «Шок и трепет» [Текст] / Н. Зимин // Итоги. – 2003. – № 16. – С. 22–24.
4. Кляйн Н. Доктрина шока: расцвет капитализма катастроф [Текст] / Н. Кляйн. – М., 2009. – 656 с.
5. Кирчів А. Маніпуляція і національна безпека [Текст] / А. Кирчів // Незалежний культурологічний часопис І. – 2003. – № 30. – С. 54–71.
6. Сватко Я. Маніпуляція свідомістю як спосіб ведення війни [Текст] / Я. Сватко // Незалежний культурологічний часопис І. – 2003. – № 30. – С. 110–123.
7. Строкань С. «Шок и трепет»: год спустя [Текст] / С. Строкань // Власть. – 2004. – № 10. – С. 52–58.
8. Шерман С. «Доктрина шока»: критический взгляд [Электронный ресурс] / С. Шерман. – Режим доступа: <http://www.lefteyeolbooks.org>

Надійшла до редколегії 31.01.11

УДК 323.331

Г. Г. Рибалка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНСЕНСУСНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: РІВЕНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ

Розглянуто специфіку поглядів на соціальну структуру та соціальне партнерство в межах сучасних суспільних наук. Вивчено актуальність марксистських положень щодо соціально-політичних відносин між соціальними групами. Зроблено висновок про потребу формування нового поняттєво-категорійного апарату в межах сучасної політичної науки, орієнтованого на вивчення правових проблем соціального партнерства.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціально-турдові відносини, правове регулювання, класовий мир, економічне зростання.

Рассматрена специфика взглядов на социальную структуру и социальное партнерство в пределах современных общественных наук. Изучена актуальность марксистских положений относительно социально-политических отношений между социальными группами. Сделан вывод о потребности формирования нового понятийно-категориального аппарата в пределах современной политической науки, ориентированного на изучение правовых проблем социального партнерства.

Ключевые слова: социальное партнерство, социально-трудовые отношения, правовое регулирование, классовый мир, экономический рост.

Article considers specificity of sights at social structure and social partnership within modern social studies. The urgency of Marxist positions concerning sociopolitical relations between social groups is studied. The conclusion about requirement of formation new term device within the modern political science, focused on studying of legal problems of social partnership becomes.

Keywords: social partnership, sociolabor relations, legal regulation, the class peace, economic growth.

Постановка проблеми. Політика соціального партнерства є важливою темою в межах взаємодії держави та суспільства. Соціально-трудові відносини охоплюють велику кількість взаємодій, які мають суспільно-політичне значення. Протягом історичного розвитку встановлення робітничого руху, його взаємодія з класом роботодавців та державою стали основою не лише для виникнення марксистської теорії та політичної практики, але також і для політичної ідеології соціал-демократії. На сучасному етапі проблема політизації соціально-трудових відносин позначається як на локальному, регіональному, національному, так і на глобальному рівнях. Процеси глобалізації визначають появу проблеми політичних умов стандартів соціального партнерства. Україна, яка долучається до процесів європейської інтеграції, змушена реагувати на підвищення соціальних стандартів та реформувати політику соціального партнерства. Разом з тим, якщо формальні умови рівноцінного партнерства вже створені, їх реальне наповнення не відповідає масштабу завдань рівня європейських країн.

У цих умовах чітке визначення політологічних теорій, яке опікуються проблемами соціального партнерства, дає змогу набути нову інформацію та визначити нові методологічні підходи для вирішення соціального представництва в умовах трансформаційного суспільства. Збільшення ролі трудящих на політичній арені, яка була нівельована посткомуністичною трансформацією та дискредитацією лівої ідеології, а також відповіді на питання – якими є політичні перспективи учасників тристоронньої соціально-трудової взаємодії.

Роботами, на які спирається автор та які є останніми важливими публікаціями за темою статті, є дисертаційні праці вітчизняних політологів і правознавців. Т. М. Ляшенко [5] проведено комплексний порівняльний аналіз світової практики становлення різних форм, моделей та механізмів соціального партнерства в країнах індустріальної демократії, визначено їх динаміку та сучасні тенденції. Н. А. Громадською [2] вивчено еволюцію ідеї соціального діалогу та розглянуто його наявні моделі у сучасному світі. Г. І. Чанишевою [9] досліджено функції, повноваження та форми діяльності організації працівників за нових соціально-економічних умов, визначено перспективи подальшого існування. Вперше розглянуто правовий статус організацій роботодавців як суб'єктів трудового права та колективних трудових правовідносин.

Метою статті є вивчення тенденцій опису та розкриття проблем політики соціального партнерства в сучасній соціально-гуманітарній та економічній літературі. Завданнями статті виступають, з одного боку, систематизація досліджень за темами, з іншого – аналіз мотивацій досліджень проблем соціального партнерства.

Основний зміст. Першим кроком до теоретичного осягнення співвідношення соціально-трудових відносин та політичної системи є політична теорія марксизму, яка базувалася на класовому підході до осмислення політичних явищ. Відповідно до теорії К. Маркса, джерелом прибутку є праця. У створенні

її вартості бере участь лише один фактор – робітник, власник робочої сили. Ці види доходів: підприємницький прибуток, торговельний прибуток, позивний відсоток, рента – є перетвореними формами додаткової вартості, результату неоплаченої праці робітників.

Вплив марксистської теорії на осмислення соціального партнерства є визначальним в першу чергу через економічні засади теорії марксизму. Справедливість розподілу доходів, за К. Марксом, у тому, що доходи учасників трудової діяльності формуються відповідно до суспільно необхідних витрат праці на виробництво товарів. Вимірювання частки кожного працівника здійснюється одним засобом – працею, яка забезпечує рівність у розподілі трудових доходів. Це не принцип зрівняння, а принцип рівнозначності трудових зусиль. Враховується як кількість праці (відпрацьовані години), так і його якість (складна праця входить до простої праці).

Важливим для встановлення місця та ролі соціального партнерства в політичній сфері є політична практика. Як свідчить історія соціально-міжкласових відносин вже наприкінці XIX ст. з'явилася альтернатива конфліктному розвитку відносин між роботодавцями та найманими робітниками.

Ідеологія соціального партнерства має досить давню історію. Деякі дослідники пов'язують її з енциклопою «Regum novarum» Папи Римського Лева XIII, який у 1891 р. закликав робітників і капіталістів перейти від вирішення конфліктів через страйки і локауту до переговорів, у яких ураховуються проблеми обох сторін. Пізніше традицію тристоронніх переговорів, у яких трудящі беруть участь через свої профспілки, підприємці – через асоціації роботодавців, а також – як гарантів – влади регіонального або державного рівня, підтримала Міжнародна організація праці, заснована в 1919 р. Ця методика тристоронніх переговорів отримала назву «трипартизму». На переговорах досягається комплексна угода, яка зумовлює вимоги профспілок за рівнем і темпами росту заробітної плати, зобов'язання підприємців із створення нових робочих місць, умов праці, модернізації виробництва і таке інше. Досягнута угода фіксується в договорі, який підписується трьома сторонами.

Способи організації економічного зростання на основі громадської та соціальної злагоди також є одними з найважливіших теоретико-методологічних засад дослідження ролі соціально-політичного партнерства в політиці. Одним з таких прикладів вдалого правового регулювання сфери соціально-трудова відносин став розвиток Ірландії.

Новий імпульс соціальне партнерство отримало в результаті успішного використання цієї соціальної технології в Ірландії починаючи з 1987 р. [7]. Політична практика Ірландії засвідчила, що концептуальна розробка політичних заходів із регулювання соціального партнерства є відповіддю на виклики глобального масштабу.

На початку 80-х економічний стан Ірландії погіршився під ударами всесвітньої енергетичної кризи. У цей момент група соціологів, економістів і громадських діячів створила Національну соціально-економічну раду, яка діяла за принципом винайдених у США «фабрик думки». Вони розробили Програму національного відродження, яка була опублікована і широко обговорювалася в країні.

Соціальне партнерство стало однією з парадигм, яка зумовила цілу серію політичних та правових рішень, які визначені в стратегію розвитку країни. У результаті була підписана угода між Ірландським конгресом профспілок, федерацією роботодавців, федерацією будівельників та урядом. Були заморожені соціальні витрати і «автоматичне» зростання заробітної плати, яка спричиняє інфляцію. Прийняті програми економічного і соціального розвитку (1991–1993), програма конкурентоздатності і зайнятості (1994–1996), програма партнерства (2000 р.) послідовно виконувалися.

Підходи до соціального партнерства в Ірландії свідчать про те, що такі позаполітичні інститути, як профспілки та об'єднання роботодавців, можуть вступати у взаємодію заради оптимізації політико-правового регулювання соціаль-

ного партнерства. У результаті впливу соціал-партнерських угод темпи зростання економіки Ірландії виявилися найвищими в Європі протягом 1988–2001 рр. (більше 7 % на рік), перевищуючи навіть ріст азіатських країн. За ці успіхи Ірландія отримала прізвисько «кельтський тигр» за аналогією з азійськими «тиграми» [7]. Інфляція скоротилася в кілька разів, скоротилося безробіття, дефіцит бюджету змінився стійким профіцитом.

Соціально-економічний розвиток скандинавських країн став прикладом вдалого та успішного політико-правового регулювання розвитку цілих держав та регіонів. Подібні випадки розширюють емпіричну базу дослідження політико-правового регулювання соціального партнерства.

Політичні технології соціального партнерства використовувалися також у Фінляндії. Особливо велике значення йому надавали напередодні вступу до ЄС. Щоб уникнути потрясінь була прийнята програма EMU Buffers, націлена на подолання негативних ефектів від входження країни до ЄС. Останні роки Фінляндія посідає перші позиції у світових рейтингах економічного розвитку [1].

Класичні уявлення щодо місця та ролі партнерських взаємин між класами в політиці пов'язані із теоріями еліт, які наголошували на диференціації в суспільстві за функціональною, а не майновою чи класовою ознакою.

Відносини суспільної рівності і нерівності, а також права та обов'язку груп, які випливають із займаних ними суспільних позицій (статусів), називаються соціальною стратифікацією. Це поняття характеризує постійно існуючу асиметрію у відносинах груп, яка завжди є результатом впливу конкретних соціально-економічних та інших суспільних відносин. Як писав В. Парето, «змінюючись за формою, соціальна стратифікація існувала в усіх суспільствах» і навіть тих, які «проголошували рівність людей» [12, с. 121]. У той же час соціальна стратифікація – це результат взаємодії тенденцій до розшарування населення і його подолання. «У будь-якому суспільстві, у будь-які часи, – писав П. Сорокін, – відбувається боротьба між силами стратифікації і силами вирівнювання» [8, с. 21].

Можливості осмислення природи та форм політичної участі істотно розширилися на основі теорій соціальної стратифікації. Різноманітність і різноманіття соціальної стратифікації крім фіксації групових розбіжностей означає також і те, що людина одночасно належить до різних соціальних страт. Таким чином, людина має різні соціальні статуси, серед яких, звичайно, є «головний статус» (Н. Смелзер), який зумовлює найбільш важливу для людини групову характеристику.

Дослідження соціальної структури суспільства показало, що вирішення соціальних проблем прямо пов'язане з представництвом групових соціальних інтересів. Соціальна стратифікація в широкому розумінні містить у собі всі групи, які мають різний, у тому числі політичний, статус і ресурси. Наприклад, Г. Моска і В. Парето писали про панівні меншості (еліти) і неелітарні верстви суспільства, які не виконують у політиці управлінських функцій [12, с. 123]. Однак у вузькому, більш спеціальному розумінні важливо розрізняти власне соціальні і політичні види стратифікації.

Соціологічна парадигма взаємодії соціальної сфери та політики засвідчила, що індустріальний розвиток впливає на технологізацію суспільства, що стало кроком для розуміння можливостей консенсусного регулювання соціального партнерства.

Негативні наслідки соціальної мобільності підсилюються в державах, які переживають розпад домінуючих соціальних цінностей (аномію), особливо в тих випадках, коли соціальна стратифікація жорстко обмежує можливості оволодіння символами суспільного успіху (Р. Мертон). Найбільша політична напруженість виникає, як правило, у тих країнах, де влада створює штучні можливості для зміни соціальних ієрархій [11, с. 39].

Теорія соціального антагонізму, яку започаткували марксистки, призвела до тривалого ортодоксального тлумачення ролі та місця інтересів окремих класів у політичній сфері. Основою класової диференціації суспільства марксистки вважають відмінності досить великих груп людей до власності на засоби виробни-

Відповідно, суспільний клас розуміють як велику групу людей, яка характеризується особливим ставленням до власності на засоби виробництва, посідає певне місце в системі суспільного поділу праці, має особливі засоби виробництва і розмір доходу [3, с. 201].

Політична наука Європи в осмисленні взаємодії політики та соціального середовища нерідко йшла шляхом визначення основних суб'єктів політичного управління. У XX ст. у політичній науці розроблялася проблема керівних груп. У межах їх вивчення з'явилися такі теорії: теорія еліт, історіями якої були видатні політологи В. Парето і Г. Моска, а також теорія бюрократії, яку уперше всебічно проаналізував М. Вебер. Еліта і бюрократія – дві основних соціальних групи, які концентрують у своїх руках владу, і виступають суб'єктами політики [3, с. 163]. Джерело їх сили і впливу полягає в тому, що вони певною мірою є стійкими і стабільними групами.

Аналіз соціальних інтересів також є істотним теоретичним підґрунтям визначення спрямованості правового регулювання соціального партнерства в межах політики. Люмпени – це економічно пасивна частина населення, яка готова вести маргінальний спосіб життя, не здатна добре працювати ні за яких умов [3, с. 165]. Прагнення реалізувати свою політичну суб'єктність у люмпенів проявляється в тому, що вони успішно експлуатують соціально-політичні «завоювання» (ліквідацію приватної власності на робочу силу і талант, «безплатність» соціальних благ і ресурсів, несправедливість зарплати, поширення спекуляції і корупції тощо). Вони більш, ніж інші групи, прагнуть до заколотів, мітингів, легко піддаються провокаціям, створюють ідолів для поклоніння, жадають тиранів.

Разом з тим істотним напрямком, що формує корпус досліджень, які пов'язують консенсусну проблематику соціального партнерства та політичної сфери, є національні тлумачення політичної системи. Індійський політолог П. Шаран, аналізуючи історичні концепції політичної системи, відзначає важливу перевагу самого поняття «політична система», яке охоплює сферу політичної діяльності «всіх осіб і всі інститути, які беруть участь у політичному процесі» [10, с. 49].

На сучасному етапі в політичній науці існує консенсус щодо ролі та місця політичної системи у соціальних процесах. Політична система, оскільки вона є знаряддям здійснення влади, а також виразу, захисту і реалізації загальних, обов'язкових для більшості громадян, інтересів, виступає стосовно інших систем суспільства домінуючим фактором.

Дослідження детермінації політико-правового регулювання соціального партнерства включає також аналіз і роль неполітичних чинників для прийняття політико-правових рішень. Економічна сфера, соціальні структури, культурологічні фактори тощо – всі вони спираються на політичну систему, яка забезпечує їх організованість, легітимність, закріплює ці структури як провідні, які панують у суспільстві. У цьому розумінні можна говорити про першість політики стосовно інших систем суспільного організму.

Багатообіцяючим підходом для пояснення консенсусних функцій соціального партнерства у сучасному суспільстві є технократична парадигма, яка визначає функціональне навантаження політичної системи у її взаємодії з соціальним середовищем. Політична система є домінуючою структурою як агрегат влади, проте залежить від суспільного середовища, визначається соціально-економічною структурою суспільства, залишається надбудовою стосовно цієї базисної структури. Зумовленість політичної системи соціальним середовищем знаходить свій конкретний вираз у тому, що її носіями виступають певні великі соціальні групи, класи, верстви. Політична система – це організація великих соціальних груп у сфері влади та управління [6, с. 14].

Трансформація постіндустріального суспільства призвела до нової інтерпретації марксистських положень і в сучасних умовах це також є перспективний напрямок тлумачення розвитку соціального партнерства та його нормативно-правового обґрунтування.

Матеріалістична концепція зумовленості політичної системи способом виробництва, соціально-економічними відносинами сьогодні зазнає критики. Так, французький політолог Клод Лефор у статті «Демократія» стверджує: «Вважати, що суспільна система розкривається в інфраструктурі, яка складається зі способу виробництва, а також, що політична організація – це лише елемент надбудови, створеної для підтвердження могутності власників засобів виробництва, – значить забувати про те, що поведінка класів, груп, індивідумів залежить від їх належності до всього комплексу, керованого політичними принципами, забувати про те, що в них тут є умови для вільного виразу інтересів і думок, умови для вільного об'єднання, інформації, формулювання нових прав» [4, с. 465].

Таким чином, напрямки досліджень та концептуальні уявлення щодо ролі соціального партнерства та міжкласових взаємин у сучасному політичному процесі є різноманітними та різноспрямованими. Завданням сучасного дослідника є обрання правильного методологічного підходу, який буде враховувати перспективні засоби дослідження та виключати архаїчні. Разом з тим слід зазначити, що політико-правове регулювання соціального партнерства потребує розробки нового поняттєво-категоріального апарату в межах сучасної політичної науки.

Висновки. Вивчення сучасної політологічної та соціологічної літератури дає змогу систематизувати підходи до розгляду правового регулювання політики соціального партнерства у такий спосіб.

По-перше, опрацювання ідейних засад нормативного підґрунтя соціального партнерства та політичних чинників, які впливають на нього, відбувається в межах великої теорії громадянського суспільства, яка охоплює всі інтеракції акторів суб'єктів соціального партнерства як громадських організацій. В цих дослідженнях простежується лінія на зрівняння прав та рівня суб'єктності, можливостей профспілок, організації роботодавців, уповноважених органів держави та громадських організацій.

По-друге, класичні соціологічні дослідження дають певну панораму поглядів на вимоги соціальних суб'єктів (верств, страт), представники яких беруть участь у соціально-трудовах відносинах щодо правового регулювання соціального партнерства в межах політичного процесу. Зазначені дослідження дають змогу стверджувати, що в переламні періоди, зокрема і української новітньої політичної історії, проблеми реформування трудового законодавства перебувають у центрі уваги суспільства завдяки активній позиції соціальних партнерів.

По-третє, дослідження консенсусних засад політичної системи дають змогу зрозуміти, що правова проблематика, правове підґрунтя соціального партнерства виступає об'єктом маніпуляції та соціального популізму. Ці тенденції вказують на дещо поверхнєве бачення політичного значення правового регулювання політики соціального партнерства. Разом з тим дослідницькому загалу є відомою ця проблематика. Перспективою подальшого розгляду теми, порушеної в даній статті, є вивчення методологічних підходів для дослідження правового регулювання політики соціального партнерства.

Бібліографічні посилання

1. Волков А. Грусть и радости финской экономики / А. Волков – Режим доступа: <http://www.expert.ua/articles/22/0/1955/>
2. Громадська Н. А. Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. П. Могили / Н. А. Громадська. – Миколаїв, 2008. – 16 с.
3. Кохановский В. П. Философия и методология науки: Учебник для высших учебных заведений / В. П. Кохановский. – Рост. н/Д. : Феникс, 1999. – 576 с.
4. Лефор К. Демократия / К. Лефор // 50/50: Опыт словаря нового мышления. – М. : Знание, 1989. – С. 465–466.

- Ляшенко Т. М. Соціальне партнерство як фактор політичної та соціальної стабільності в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. / Т. М. Ляшенко. – К., 1998. – 18 с.
- Моска Г. Правящий класс / Г. Моска; пер. с англ. и примеч. Т. Н. Самсоновой // Социологические исследования. – 1994. – № 12. – С. 97–117.
- Павлов Л. Кто открыл Ирландию / Л. Павлов. – Режим доступа: http://www.epr-magazine.ru/vlast/foreign_exp/ireland/
- Сорокин П. А. Человек. Цивилизация / П. А. Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
- Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Г. І. Чанишева. – Х., 2002. – 38 с.
- Шаран П. Сравнительная политология / П. Шаран. – М. : Мысль, 1992. – Ч. 1. – 346 с.
- Штомпка П. Роберт Мертон: динамический функционализм / П. Штомпка // Современная американская социология / Под ред. В. И. Добренкова. – М., 1994. – С. 78–93.
- Bruno G. Pareto, Vilfredo / G. Bruno // A Dictionary of Economics. – V. 5. – NY. : The New Palgrave, 1987. – P. 799–804.

Надійшла до редколегії 20.01.11

УДК 329

В. С. Сергєєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КОАЛІЦІЇ ЗАХИСНИКІВ ЯК МОДЕЛЬ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ МЕРЕЖ

Розкрито публічно-політичну природу коаліцій захисників, визначено їх мережну організацію.

Ключові слова: публічна політика, коаліція захисників, система політики, підсистема політики.

Раскрыта публично-политическая природа коалиций защитников, определена их сетевая организация.

Ключевые слова: публичная политика, коалиция защитников, система политики, подсистема политики.

The public policy nature of advocacy coalitions reveals, their network organisation is defined.

Keywords: public policy, advocacy coalition, policy system, policy subsystem.

Публічна політика тісно пов'язана з усвідомленням того, що різні групи мають різні інтереси і демократичний суспільний устрій вимагає їх узгодження. По суті, публічну політику можна визначити як процес вироблення і реалізації державних рішень. Частіше всього публічна політика передбачає «включеність», безпосередню участь громадян у вирішенні значущих проблем, розробку і пропозицію громадськими структурами варіантів суспільного розвитку або, принаймні, їх легітимацію за допомогою публічного обговорення і санкціонування. Н. Шматко відзначає, що «публічна політика можлива лише як симбіоз політичної дії, наукової рефлексії і акту мас-медійної комунікації», який здійснюється за допомогою «інтервенції у сферу політики експертів, аналітиків, фахівців з галузі соціальних наук, «інтелектуалів», публіцистів і журналістів» [3, с. 113–114].